

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראל זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֵמְדָּה יָמִים

HEMDAT YAMIM

פְּרֻשֶׁת הַשָּׁבוּעַ וַיֵּשֶׁב תַּש"ף

על מעוז צור, צָרִי, מצרים וצורים

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

הקשר בין נסי החנוכה ובין המאורעות בפרשת וישב (הנקראת תמיד סמוך או בשבת חנוכה) זכו לדרשות רבות. ננסה להאיר פן דרשני נוסף בהקשר זה.

מעוז צור ישועתי, הוא השיר שקהילות רבות שרות, לאחר הדלקת נרות החנוכה. צור הוא כינוי נפוץ ביותר בתנ"ך לקב"ה, וכמובן שזו המשמעות בשיר המפורסם.

להלן כמה דוגמאות מתוך הפסוקים: "הַצֹּר תָּמִים פָּעֵלוּ" (דברים ל"ב ד), "צֹר חָסִיו בּוֹ" (דברים ל"ב לו), "וַיָּאֵין צֹר כְּאַלְהֵינוּ" (שמואל א ב' ב), "חֵי קִנְקִן וְכִרְוֶף צוּרֵי יָבֵרם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׂעִי" (שמואל ב כ"ב מז), "אֱלֹהֵי יִשְׂעָף וְצוּר מְעַנֶּף" (ישעיהו י"ז ז) יוסף נלקח בשיירה שגמליה נשאו "נְכֹאת וְצָרֵי נָלַט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מְצָרֵימָה (בראשית ל"ז כה). בסופו של המסע "...הַמְּדַנִּים מְכֹרוֹ אֹתוֹ אֶל מְצָרִים לְפֹטִיפֹר סָרִיס פְּרָעָה שֶׁר הַטְּבָחִים" (שם, שם לו), "אִישׁ מְצָרִי" (שם ל"ט א).

נסכם עד כאן ונאמר, כי מי שחוסה בצור ישראל וגואלו, זוכה לשיירת בשמים נְכֹאת וְצָרֵי נָלַט. גם אם נראה שהוא בשעה צרה ונלקח אל המִצָּר-מְצָרִים, אל איש מצרי, סופו שימשול על ארץ מצרים וכל העולם ישתחוה לו.

החשמונאים, שניסו להקים, אחרי מאות שנים של גלות ושעבוד, מדינה יהודית עצמאית בארץ ישראל, ניצחו את היוונים מתוך אמונה בצור ישראל וגואלו ויצאו מאפילה לאור גדול. (עיינו בלשון הזהב של הרמב"ם המגדירה את נס החנוכה:

"וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני" (הלכות מגילה וחנוכה פ"ג ה"א)).

בפשט, הכוונה של הביטוי צור, הוא סלע חזק. אבל עיון במקור מגלה משמעויות נוספות. באחד הרגעים העצובים בתולדות עם ישראל, עשרים וארבעה לוחמים, שייצגו את כלל ישראל (חציים את בני רחל וחציים את בני לאה) נפלו חללים איש ביד אחיו. המקום בו אירע המאורע הנורא נקרא: "חֶלְקֵת הַצָּרִים" (שמואל ב' ב' טז). תרגם יונתן אֶחְסַנְתָּ קְטִלְיָא, כלומר חלקת ההרוגים.

רש"י (ורד"ק בפירושו הראשון בעקבותיו) פירש כתרגום והוסיף: "ע"ש החרבות כמה דאת אמר "אף תשיב צור חרבו" (תה"י פ"ט מד). לדבריו, המילה צור מתפרשת כחרב (כי היא חדה). כמבואר בפירושו לתהילים (וכן פירש רב"ע שם), כי צור משמעותו חד. אם כך, רש"י מפרש את התרגום בדרך הבאה: חֶלְקֵת הַצָּרִים היא חלקת ההרוגים כיוון שהלוחמים נהרגו בחרב שהיא לעולם חדה והורגת.

ר"י קרא ביאר שהחלקה נקראה כך: "על שם שהיו אילו חזקים וצורים כמו אילו, שהרי כלם נפלו, שהרגו אילו את אילו". כך גם הציע הרד"ק בפירושו השני: "ויש לפרש כמשמעו, כמו "והצורים נתצו ממנו" (נחום פרק א' ו), ופירושו חלקת החזקים, כי חזקים היו ובחזקה נלחמו, שלא התגבר אחד מהם יותר מחבירו, אלא כלם נהרגו כאחד, איש על יד אחיו". לדעתם צור פירושו חזק.

אם כך, נוכל לסכם כי צור בפשוטו הוא סלע. חוזקו של הסלע גרם לכך שכל מי שחזק נקרא צור. החוזק והעוצמה יכולים לבוא לידי ביטוי גם בחדות, לכן צור הוא גם מילה נרדפת לחד. מכאן גם המקור לכינוי של הקב"ה צור.

מבחינת הדרש, הדרך להינצל מצרה היא בביטחון בצור ישראל וגואלו. גם זה איננו מספיק ללא אחדות פנים ישראלית. נזכור "פִּי אֲנָשִׁים אֲחִים אֲנַחֲנוּ" (בראשית י"ג ח), כוחנו באחדותנו, לא נסיע עצמנו מן האחוה (עיינו ברש"י על פרשתנו שם, ל"ז יז, כך נפלו לטמיון כל הישגיהם של החשמונאים). רק כך נזכה לאור המאיר של נרות חנוכה.

לע"נ ר' אליהו כרמל ז"ל נלבי"ע ח' באייר תשע"ו	לע"נ הרב ישראל רוזן זצ"ל נלבי"ע י"ג בחשוון תשע"ח	לע"נ ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלבי"ע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו תשס"ט
לע"נ הרב שלמה מרזל זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י' באייר תשע"א	לע"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע ט' בתשרי תשע"ו	לע"נ תמר ליכטנשטט האהובה יהי זכרה ברוך	לע"נ גבי אסתר שמש ע"ה נלבי"ע כ"י באב תשע"ז	לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י"ז בסיון תשע"ד
לע"נ מרים שטרן ע"ה, נלבי"ע בה' באב תשע"ט		לע"נ אברהם קליין ז"ל, נלבי"ע בלי"ג בעומר תשע"ט		
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד				

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל.

עובדת שהועסקה בחנות כמנהלת

'ארץ חמדה גזית' ירושלים - תביעות קטנות/חשון תש"פ / תיק 79143

דיין: הרב עדו רכניץ

המקרה בקצרה: התובעת והנתבע הם קרובי משפחה, הנתבע העסיק את התובעת כמנהלת חנות חדשה שפתח, תמורת משכורת חודשית של 8,000 ₪, בין הצדדים נחתם חוזה, והתובעת החלה לעבוד בתאריך 1/7/19, לאחר כחודש וחצי הפסיק הנתבע את עבודת התובעת, התובעת מבקשת שכר של 4,000 ₪ עבור זמן הודעה מראש של שבועיים. כמו כן היא מבקשת שכר על עיכוב שכרה, והפסקת עבודתה. הדין התקיים במסגרת מסלול תביעות קטנות בבית הדין בפני דיין יחיד.

פסק הדין: על הנתבע לשלם לתובעת 4,000 ₪ עבור זמן הודעה מוקדמת.

תקציר הנקודות מפסק הדין:

א. האם ההתקשרות בין הצדדים נחשבת למקח טעות?

לטענת הנתבע התובעת לא היתה בעלת ידע וכישורים מתאימים, ולכן החוזה בטל מדין מקח טעות. הנתבע טען שבהסכם בין הצדדים הצהירה התובעת שיש לה את היכולת להיות מנהלת, מה שהתברר כלא-נכון. התובעת השיבה שהנתבע, שהוא קרוב משפחתה, הכיר את ניסיונה וכישוריה ולכן לא מדובר במקח טעות. בית הדין מכריע שלא מדובר במקח טעות, משום שמקח טעות שייך רק כאשר אחד הצדדים לא ידע את אחד מפרטי העסקה (שו"ע חו"מ רלב, ג). לעומת זאת, במקרה זה התובע הכיר את הנתבעת ואת כישוריה. להצהרת העובד בחוזה כמעט אין כל משמעות כאשר העובד חושף בפני המעסיק את כישוריו וניסיונו.

ב. האם התובעת פוטרה על ידי הנתבע?

לטענת הנתבע התובעת לא פוטרה אלא התפטרה, משום שהוצע לה לעבוד כעובדת ולא כמנהלת בשכר נמוך יותר. התובעת הודתה בכך, אך טענה שהיתה זקוקה לשכר הגבוה. בית הדין הכריע שלמרות שמותר לפי החוזה לנתבע לשנות את תפקידו של העובד, הרי שהדבר מותנה שם בהסכמת העובד, וכאן לא היתה הסכמה של התובעת, לפיכך מדובר בפיתורין.

ג. האם הפיתורין היו מוצדקים?

בחוזה שבין הצדדים נכתב שניתן לפטר את העובד באופן מידי במקרה בו "העובד מעל בתפקידו" או כאשר "העובד הפר משמעת באופן חמור". לטענת הנתבע, ההתנהגות של התובעת עומדת בהגדרות האמורות ולכן הוא היה רשאי לפטר אותה באופן מידי. לשם הוכחת טענה זו הנתבע פירט שורה של מקרים. לעומת זאת, התובעת טענה שהכשלים שהוזכרו היו נקודתיים. בית הדין הכריע שבחוזה מדובר על מעשים חמורים ביותר ובזדון המאפשרים פיתורין מידיים. בניגוד לכך התובעת פעלה כמיטב יכולתה ובתום לב ולכן הנתבע לא היה רשאי לפטר אותה באופן מידי.

ד. טענות הנתבע שהתובעת גרמה לנזקים

הנתבע טען שנגרמו לו נזקים על ידי התובעת, ובכלל זה שהיא הודיעה לעובדים שהם יקבלו 30 ₪ לשעה שזה מעט יותר משכר מינימום המגיע להם על פי חוק. וכן היא לא הודיעה לעובדים שלא יקבלו שכר עבור זמן ההפסקה, ולכן הוא נאלץ לשלם על כך. הוא פירט טעויות נוספות וכימת אותם בסך 2,000 ₪, התובעת השיבה שהיא אמרה לנתבע כאשר החלה לעבוד שהיא אינה מכירה את החוק, ולכן הוא נושא באחריות לטעויות שקרו. בנוסף, לגבי גובה השכר הנתבע אמר לה שהכר הוא בערך 30 ₪ והטעה אותה. בפתיח חושן (שכירות ז, כג) כתב שעקרונית פועל חייב בנזק שגרם לבעל הבית גם בגרמא, אולם בשו"ת חוות יאיר (קסט) כתב שיש לנהוג עם פועל לפני משורת הדין בעניין זה. בית הדין קבע שכיון שהנתבע הכיר את כישורי הנתבעת בתחום הכלכלי, האחריות לתחום זה היתה מוטלת עליו. בנוסף הכשלים שהיו היו נקודתיים, ולכן אין לתובעת אחריות עליהם.

ה. סכום הכסף המגיע לתובעת על ההודעה המוקדמת

התובעת ביקשה שכר על זמן ההודעה המוקדמת העומדת על 15 יום כפי שסוכם בחוזה, בסך 4,000 ₪. בית הדין קיבל את הבקשה במלואה.

למעבר לפסק הדין

<p>לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
	<p>לע"נ גב' לוריין הופמן ז"ל לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד</p>	<p>לע"נ נורמן רוסק נלבי"ע בכ"ב באב לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד</p>	

חזרת עם ששים ריבוא קלפים

במסכת בכורות (פ"ט מ"ד) שנינו שכל הבהמות שנולדות בעדרו של אדם חייבות במצוות מעשר בהמה חוץ מכמה מקרים, ואחד מהם הוא 'יתום'. ונאמר במשנה: "ואיזהו יתום כל שמתה אמו או שנשחטה ואח"כ ילדה, ר' יהושע אומר: אפי' נשחטה אמו והשלח (העור שלה) קיים - אין זה יתום". ובתלמוד (דף נו, ב) הובאה ברייתא שמתוכה הסיק רבי דברים הקשורים למשנתנו, וזו לשון הסוגיה כפי שעולה מגרסת כתבי היד וגרסת עין יעקב (ובתוספת ביאור):

"העיד רבי ישמעאל בן סתריאל מערקת לבנה לפני רבי במקומו מפשיטין את המתה ומלבישין את החיה. אמר רבי נתגלה טעם של משנתנו. (ועוד העיד רבי ישמעאל בן סתריאל) חזרין (מיני חזרת, חסה) שבמקומו יש להם ששים ריבוא קלפים (עלים), יתוש שבמקומו יש לו ששים ריבוא קלפים בבית המסס (מקום במערכת העיכול) שלו. (ועוד העיד) פעם אחת נפל ארז אחד שבמקומו (והיה גדול כל כך) ועברו שש עשרה קרונות על חודו. פעם אחת נפלה ביצת בר יוכני (עוף גדול) וטיבעה ששים כרכים ושיברה שלש מאות ארזים..."

רש"י ביאר שכוונת רבי היתה שהתגלה טעמו של רבי יהושע. וביאר שבמקום הנקרא ערקת לבנה כאשר הבהמה מקשה בלידתה ומתה מפשיטים ממנה את עורה ועוטפים בו את הוולד והדבר מועיל לוולד ומקיים אותו, שהוולד מרגיש כמי שאמו קיימת, וזה היה טעמו של רבי יהושע שכל עוד העור קיים אין הוולד נחשב ליתום. אך בהסבר זה יש שני קשיים. האחד, שמפשוט דברי רבי יהושע משמע שכל עוד העור של האם קיים בעולם אין הוולד נחשב ליתום ואפילו לא עטפו אותו בעור שלה. והשני, שלפי הסבר זה ראוי היה שרבי יאמר "התגלה טעמו של רבי יהושע". ואילו מלשונו משמע שהתגלה טעמה של הדעה הסתמית ("משנתנו") שהיתום אינו נכנס לדיר להתעשר. או שהתגלה הטעם של כלל הדעות שבמשנתנו, הן טעמה של הדעה הסתמית והן טעמו של רבי יהושע החולק עליה.

אמנם אפשר לפרש שכוונת רבי היא אכן שהתגלה הטעם של כלל הדעות שבמשנתנו, ושכך הבין במסקנתו גם הרמב"ם, ודבר זה נשתדל לברר לקמן. בהמשך הברייתא מוזכרים עניינים מופלאים שנראה שאין להבין אותם כפשוטם אלא כרמזים לדברים אחרים, ואפשר שמתוכם מתבאר שגם הענין הראשון שזכר בה - "במקומו מפשיטין את המתה ומלבישין את החיה" - נועד לרמז לאותם עניינים. וכדי לפרש בכיוון שכזה צריך לברר תחילה את דין ה'יתום'.

דין היתום

הרמב"ם הזכיר את דין ה'יתום' בהלכות איסורי מזבח (ג, ד) והביא שהוא נלמד מדרשת הכתוב "תחת אמו - פרט ליתום שנולד אחר שנשחטה אמו". אך כאשר הרמב"ם מנה בהמשך (ג, יא) את כל הסוגים שאסורים בהקרבה במזבח הוא לא מנה ביניהם את היתום, וכבר תמה על כך הראב"ד. וביארו במרכבת המשנה ובאבן האזל, שלדעת הרמב"ם 'יתום' אינו פסול למזבח, אלא שמצווה לכתחילה שלא להקדיש 'יתום', אך אם עבר והקדישו הוא אינו אסור למזבח ויש להקריבו. לפי הסבר זה מובן מדוע כאשר הזכיר הרמב"ם את המקרים שאינם קדושים בקדושת בכור בהמה לא הזכיר ביניהם את דין ה'יתום', ומשום שבכור בהמה קדוש מאליו, ולכן לשיטת הרמב"ם הוא אכן קרב למזבח. וכפי שאכן עולה מפשוט סוגיית התלמוד במסכת חולין (קלו, ב).

ואמנם לפי זה וודאי צריך לברר מדוע לא יכניסו את היתום לדיר כדי להתעשר, והרי מכניסים לדיר להתעשר אפילו בעלי מום שפסולים למזבח ואפילו בדיעבד, וכפי שכתוב בתורה במצוות מעשר בהמה "לא יבקר בין טוב לרע" (ויקרא כז, לג). וכבר התייחסו לשאלה זו בסוגיית התלמוד (שם נו, א ועוד), והובא שיש תנאים שלמדו ש'יתום' אינו מתעשר מגזרה שווה "תחת - תחת". כלומר, שבמצוות המעשר נאמר "וְכָל מַעֲשֵׂר בָקָר וְצֹאן כָּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט", ולמדו שכשם שיתום אינו ראוי לקדשים (קרבות) שנאמר בהם "תחת אמו", כך הדין גם במעשר שנאמר בו "תחת השבט".

ואמנם לפי גזרה שווה זו גם 'נדמה', שהוא בעל חיים שנולד כשהוא דומה לבעל חיים אחר, כגון כבש שנולד והוא דומה לעז, גם הוא אינו נכנס לדיר להתעשר, למרות שמקרה זה לא נזכר במשנה. ואכן מתחילה בפירושו למשנה, ביאר הרמב"ם שמשנתנו סוברת כשיטת הגזרה השווה הזו, ולכן גם 'נדמה' אינו נכנס לדיר להתעשר.

אולם כאשר הרמב"ם הביא בהלכותיו את הדין שהיתום אינו נכנס לדיר להתעשר הוא כותב "ודברים אלו מפי השמועה הם" (הלכות בכורות ו, יד). ובלשון זו משתמש הרמב"ם לדברים שלא נלמדו באחת משלוש עשרה המידות שהתורה נדרשת בהן, אלא שהתקבלו במסורת¹. וכמו כן לא הביא את הדין ש'נדמה' אינו נכנס לדיר להתעשר, ומשמע שהבין שלפי פשוט משנתנו דין 'נדמה' כדין כשאר בעלי מומים שנכנסים לדיר להתעשר. וכבר תמה השפת אמת (בכורות דף יב, א) מדוע פסק הרמב"ם בניגוד לסוגיות התלמוד שמקבלות את הגזרה השווה, שלפיה גם 'נדמה' אינו נכנס לדיר להתעשר.

ונראה שלשון "מפי השמועה" שנקט כאן הרמב"ם מרמזת שלמסקנת רבי דיני מעשר בהמה שבמשנתנו אינם נלמדים מגזירה שווה מדיני קדשים, אלא שהם נלמדו מדברי רבי ישמעאל בן סתריאל, וכדלקמן.

ערקת לבנה – ומקור הנשמות

ונראה שהמילה 'ערקת' שבשם המקום 'ערקת לבנה' מרמזת לרצועת עור המשמשת בדרך כלל לקשירת הנעל. שכן המילים "שָׁרוֹף נֶעֱלִי" (בראשית יד, כג) מתורגמות באונקלוס "עֲרֻקַת מְסָאָ" ומתורגמות בתרגום ירושלמי "רְצוּעָה דְסַנְדְּלָא", כלומר מדובר ברצועת עור המשמשת בדרך כלל לקשירת הנעל על הרגל.

ואת המילה 'לבנה' ניתן לפרש באופן הקשור ליששים רבוא' נשמות ישראל וכפי שהמספר 'ששים רבוא' מוזכר גם בעדויות הנוספות של דברי רבי ישמעאל בן סתריאל. שכן מצאנו שנאמר בתורה (שמות כד, ט-י): "וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאֶהְרֹן נָדָב וְאֶבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַתַּחַת רַגְלֵי קְמַעֲשָׁה לְבַנַּת הַסַּפִּיר וְכַעֲצֵם הַשָּׁמַיִם לְטָהָר". ותיאור דומה מצאנו בנבואת יחזקאל (א, כו) כאשר הוא מתאר את מה שהוא רואה מעל המלאכים: "וּמִמַּעַל לְרַקִּיעַ אֲשֶׁר עַל רִאשֵׁי כְּמָרָאָה אָבֵן סַפִּיר דְּמֹת

פסא... "וּבִירוּשָׁלַיִם (סוכה פ"ד ה"ג) אמרו שכאשר היו ישראל משועבדים במצרים והשעבוד היה קשה כמו לבניה - המראה מתואר כמו **"לִבְנֵי הַסְּפִיר"**, וכשהיו משועבדים בבבל והשעבוד היה קשה כמו אבן - המראה מתואר כמו **"אֶבֶן סְפִיר"**. כלומר המראה הזה מתאר את מצבם של ישראל בעיני הקב"ה.

מראה זה, שנקרא בתורה **"לבנת הספיר"** ונקרא ביחזקאל **"דמות כסא"**, קשור לנשמות ישראל, וכפי שעולה מדברי השל"ה (מסכת שבעות פרק תורה אור. ריג"א): **"נשמות ישראל הם למעלה למעלה ממדרגת המלאכים. כי נשמות ישראל חצובות מכסא כבוד, ויש להם שורש מכסא הכבוד"**.

והקשר בין 'ערקת' שהיא 'רצועת עור' לבין 'לבנה' שממנה נחצבות 'ששים רבוא נשמות ישראל', הוא משום שכאשר הנשמה מתלבשת בעולם הזה היא באה בתוך 'כתונת עור', וכפי שפירשו אבן עזרא ועוד, ש"כתונת עור" (בראשית ג, כא) משמש כינוי לגוף שבו מתלבשת הנשמה. ואמנם בעם ישראל יש יותר מששים רבוא בני אדם, אך כבר כתבו רבים וכן כתוב גם בליקוטי מוהר"ן (תורה רע): **"כי כל הנשמות שהם בעולם הם 'ששים רבוא', ואף שיש יותר, הם רק מהתחלקות הנצוצות. אבל בכלל הם רק ששים רבוא"**.

'וערקת' שהיא 'רצועת עור' מסמלת 'כתונת עור' קטנה שמשמשת כ'מעטפת' ו'גוף' ל'נצוץ' של נשמה' שנחצב מ'**לבנה'** של 'ספיר' של כסא הכבוד.

יבום, 'גלגול נשמות' ו'עור'

אם ח"ו מת אדם בלא שהותיר אחריו ילדים, ציוותה התורה את מצוות הייבום, שהאח החי מתחתן עם האלמנה, ונאמר שם שהבן שיוולד ממנה יקום על שם אחיו המת. ונאמר בתורה שאם האח מסרב לייבם את האלמנה יש לקיים את מצוות החליצה, והאלמנה חולצת נעל מעל רגלו של האח המסרב ואומרת **"כִּכָּה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו"** (דברים כה, ט). וחליצת ה'נעלי' העשויה מ'עור' מראה באופן סמלי, שהאח סירב להוליד 'כתונת עור' (גוף) שבה תשכון נשמת אחיו, ולכן מורידים מעל רגלו 'נעל מעור' שהיא דומה באופן סמלי ל'כתונת עור' שסירב ליצור לאחיו. וממצוות הייבום והחליצה למדו רבים את 'גלגול הנשמות', כלומר שנשמת המת מתגלגלת בתוך הילד שנולד מן האלמנה. וכן כתב בשו"ת תורה לשמה (סימן תנח),

"מן היבום יש הוכחה לגלגול דכתיב 'ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו' משמע דאחיו עצמו הוא נבנה, שהבן אשר יוליד יהיה אחיו. דאם היבום הוא רק לזכרון השם, די שיקרא שם בנו הנולד לו מאשתו על שם אחיו. גם ברות כתיב 'להקים שם המת וכו' ולא יברת שם וכו', ובאמת שם הבן קראוהו עובד ולא מחלוך, אך הבנין הוא על רוחו של המת שתהיה בגוף הבן הנולד. וכן באונן כתיב 'זהקם זרע לאחיו וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע וכו' לבלתי נתן זרע לאחיו וזו ראייה על גלגול האב בבן הנולד".

ובכמה ספרים מובא שפעמים שלנשמה שחיה בעולם הזה בתוך גוף מתווספת באופן זמני 'נשמה' נוספת שהיא 'אורחת' אצלה, ופעמים שהיא באה כדי לעזור לנשמה הקבועה במשימות שמוטלות עליה בחיים. ומציאות זו נקראת 'יעיבור'. וראו עוד בענין זה ב'מאור ושמש' על התורה בפרשת 'שלח לך', שביאר שבנשמות המרגלים ששלח משה לתור את הארץ 'התעברו' באופן זמני נשמות בני יעקב עצמם, ובשמוע **פן זכור משבט ראובן** - הדביק משה אליו את נשמת ראובן בן יעקב, כדי שתייע לו בשליחותו. ובנציג שבט מנשה **גדי בן סוסי** 'יעיבר' משה את נשמת יוסף הצדיק. ואילו ביהושע נציג אפרים (שגם הוא בנו של יוסף) לא עיבר משה נשמה של אחד מבני יעקב ולכן הוצרך משה להתפלל עליו והוסיף לו אות לשמו, ושינה את שמו מ'יהושע' ל'יהושע'. אמנם מציאות ה'יעיבור' אינה קבועה בגוף כמו ב'גלגול', ולכן כאשר המרגלים התעקשו לחטוא פרחו מהם נשמת הצדיק שהתעברה בם. ובשער הגלגולים (הקדמה כב) כתב שפעמים יש נשמות שמתגלגלות בבעלי חיים². ובספר עבודת הקודש (חלק ב, לד) הביא כי לפעמים מתגלגלת נפש שום צדיק בשום בהמה, ולכן צוה ד' בתורה שיביאו בהמה לקרבן על חטאים מסויימים, ויש בכך גם כפרה לנפש אותו הצדיק שיעלה על דרך אותו הקרבן לרצון לה'. ונראה, שלמציאות ה'גלגול' וה'יעיבור' מרמזות עדויותיו של רבי ישמעאל בן סתריאל, וכדלקמן.

...וזה פירש לחיים

אם ח"ו ארע מקרה שאשה נפטרה בעת לידתה וילדה וולד חי, המקרה מעורר שאלה מדוע יזו פירשה למיתה וזה פירש לחיים?¹ אמנם הידיעה שקיימת מציאות של 'יעיבור נשמות' יש בה מענה במקצת. וניתן לומר שלילד שנולד מיועדים נסיונות גדולים בחייו, ונשמת אמו חשה בכך והיא רוצה לסייע לו באופן רוחני, ולכן היא מעדיפה למות בעת לידתו ולחזור לעולם הזה ב'יעיבור' בנשמת בנה, ולסייע לו לעמוד בניסיונותיו.

מקרים שכאלו ייתכנו גם בלידת בהמות. ואמנם כיוון שהתבאר שפעמים שנשמת אדם מתגלגלת לצורך תיקון מסויים בתוך בעל חיים, מקרה שכזה מעורר את המחשבה, שהנשמה המגולגלת לא סיימה את התיקון שאותו היתה אמורה לעבור בעולם הזה, והיא נותרה כדי להתגלגל בתוך בעל חיים, ובמקום לשכון בגוף הבהמה שמתה היא עברה לשכון בגוף הבהמה שנולדה ממנה.

ונראה שאפשרויות 'גלגול' שכאלו רמוזות בעדותו של רבי ישמעאל בן סתריאל: **"במקומו מפשיטין את המתה ומלבישין את החיה"**, והוא מרמז שכאשר אשה נפטרה בעת שהיא יולדת וולד חי, נשמתה חוזרת ו'מתעברת' בילד החי, ומסייעת לו לעמוד בניסיונות שנועדו לו בחיים. וכן כאשר בהמה מתה בעת לידת וולד חי, אזי הנשמה המגולגלת לא סיימה את התיקון שנגזר עליה לעבור, ובמקום לשכון בגוף הבהמה שמתה מעבירים אותה לשכון בגוף הבהמה שנולדה ממנה. ואכן בזוהר (רעיא מהימנא פנחס דף רטז, א) בעת שדנו שם בענין ה'ששים רבוא' שחוזרים ב'גלגולים' הזכירו גם העדות האחרונה של רבי ישמעאל בן סתריאל בענין הביצה שנפלה וטיבעה ששים כרכים וביארו אותה באופן שקשור לעניינים אלו. ונראה שגם העדות הראשונה שלו בענין 'הפשטת המתה והלבשה החיה' קשורה לענין ה'גלגולים'. ופירוש בכיוון שכזה אינו חדשני, וכבר פירש החתם סופר שעדות זו מרמזת להעלאת ניצוצות טמונים³. ולפי מה שהתבאר נראה שעדותו מרמזת לאפשרויות העלאת 'גלגול' לתיקונו, ובאופן המבאר גם את מחלוקת התנאים שבמשנתנו. והיינו שכאשר שמע רבי יהודה הנשיא את העדות הזו הוא אמר שכעת התבאר מדוע לדעת התנא הסתמי של המשנה וולד שכזה הנקרא 'יתום' אינו נכנס לדיר להתעשר, וכדלקמן.

המיוחד במצוות מעשר בהמה

מצוות מעשר בהמה שונה ממצוות מעשר התבואה החקלאית, ובעוד שאסור לאכול מהתבואה החקלאית לפני שהפרישו ממנה מעשר מותר לאכול מן הבהמות לפני שהפרישו מהן מעשר. ובתורה נאמר לגבי מצוות המעשר **"לא יבקֹר בֵּין טוב לרָע"** וצריך

להכניס לדיר להתעשר גם בעלי מום שאינם ראויים לקרבן. אמנם מכיוון שבהמות שלא התעשרו אינו אסורות באכילה, ומכיוון שהחלטה אילו בעלי חיים ייכנסו בפועל לדיר להתעשר נתונה בידי האדם, באו חכמים והורו שבהמות מסוימות ראוי שלא להכניסן לדיר ואחת מהן היא 'יתום', ואפילו שייתום אינו פסול בדיעבד לקרבן.

שכן כפי שהתבאר בספר עבודת הקודש (חלק ב, לד) אנו משערים שבבהמה המיועדת לקרבן מתגלגלת נשמה של צדיק, ויש לה עליה בעת שמקריבים את הבהמה לקרבן. אולם במקרה של בהמה שאימה מתה בסיום לידתה, יש לשער שמדובר במקרה של נשמה של מישהו שאינו צדיק אלא שנשלח להתייטר בעולם הזה ונשמתו עברה מן הבהמה האם שמתה אל הבהמה שנולדה, ולכן ראוי לכתחילה שלא להקריב בהמה שכזו. ומטעם זה ראוי גם שלא תיכנס לדיר להתעשר שמא תצא עשירית, ואז יצטרכו להקריבה. ואילו רבי יהושע חולק על כך, ולדעתו כל עוד השלח (העור) של הבהמה היולדת קיים בעולם, הנשמה המגולגלת ממשיכה לשכון בתוך העור הזה, ואינה עוברת לשכון בתוך הוולד, ולכן אין זה 'יתום' שנשמת אמו התעברה בו, והוא ראוי לכתחילה לקרבן, וכמו כן הוא ראוי להיכנס לדיר להתעשר.

וענין זה של חזרת נשמות בגלגול מרומז גם בעדויותיו הנוספות של רבי ישמעאל בן סתריאל, וכדלקמן.

'חזרת' שבמקומו ו'יתוש' שבמקומו

בעדות הנוספת נאמר: "חזרין (מיני חזרת, חסה) שבמקומו יש להם ששים רבוא קלפים". אם עדותו היתה על הירק הנקרא חזרת (חסה), לא ברור מה התועלת בכך שהוא מספר שלחזרת שבמקומו יש ששים רבוא עלים, וגם לא ברור מדוע הוא קורא לעלים בשם 'קלפים'. אמנם לפי מה שהתבאר הוא מרמז כאן ל'ששים רבוא נשמות ישראל'. וידוע שכל אחד מאותם 'ששים רבוא' הוא 'אות' בספר התורה העליון של הקב"ה⁴. ורבי ישמעאל מוסיף ומרמז בעדות זו שכל נשמה כתובה גם כביכול ב'קלף' בפני עצמה, וכאשר מחזירים 'נשמה' לשכון מחדש בתוך 'קלף' דומה הדבר לנתינת מזוזה הכתובה על 'קלף' לשכון בתוך 'בית מזוזה'. וכדי לרמז לענין זה של 'חזרת נשמות' סיפר רבי ישמעאל בן סתריאל על ירק הנקרא 'חזרת' ששורש שמו חז"ר מורה על ענין החזרה, ושיש בו ששים רבוא קלפים.

ועדותו השניה על היתוש שיש ב'בית המסס' שלו ששים רבוא קלפים. בנויה על מאמר חז"ל (גיטין נו, ב) שהיתוש הוא הבריה הקלה שבעולמו של הקב"ה והוא נקרא 'בריה קלה' משום שיש לו פה להכניס לקרבו דברים ואין לו פתח להוציא ממנו פסולת. והדימוי ל'יתוש' מרמז שבדרך כלל אין מציאות של 'פסולת' בנשמות, והיינו שאין נשמה שאין לה 'תיקון', ומחזירים אותה להתגלגל עד שיהיה לה תיקון. ו'בית המסס' הוא מקום במערכת העיכול של הבהמה, שבו המאכל מתגלגל ומתגלגל עד שהוא מתרכז וראוי לעבור לשלב הבא בעיכול. וכידוע ש'בית המסס' אין קלפים ממש, והתיאור כאילו יש שם 'קלפים' מרמז לנשמות ישראל שכל אחת מהן רשומה כביכול על קלף, והיא חוזרת וניתנת כמה פעמים בגוף בעולם הזה עד שהיא 'מתרככת' כדי שיהיה לה תיקון.

תירוץ לקושיית השפת אמת

כפי שהתבאר לעיל במסכת בכורות (ז, א) למדו את סוגי הבהמות שאינן נכנסות לדיר להתעשר מדין סוגי הבהמות שאינן ראויות למזבח, וזאת בגזירה שווה ('תחת תחת מקדשים גמר'), ולפי גזירה שווה זו גם בהמה שנקראת 'נדמה' (כגון עז הדומה לכבש) צריכה להיות פסולה מלהתעשר, שהרי היא מוזכרת בין הבהמות שפסולות לקדשים, וכך אכן כתב גם הרמב"ם מתחילה בפרושו למשנה. וכבר תמה השפת אמת (בכורות יב, א) שמלשון הרמב"ם בהלכותיו נראה שפסק שלא כאותן סוגיות, ו'נדמה' נכנס לדיר להתעשר. ובמאמר זה התבאר שבמסקנתו הכריע הרמב"ם שלדעת רבי משנתנו חולקת על אותה גזירה שווה. ורבי הכריע כשיטת רבי ישמעאל בן סתריאל שממנה עולה שחכמים הם שקבעו שראוי לכתחילה שלא להכניס את היתום להתעשר⁵. ובמאמר הבא נרחיב בעז"ה בעדויות נוספות שהעיד רבי ישמעאל בן סתריאל.

1 וז"ל הרמב"ם בהקדמה ליד החזקה: "...ומדברים שנתחדשו בכל דור ודור בדינים שלא למדום מפי השמועה אלא במדה משלש עשרה מדות...".

2 "יש רשע שאחר מותו מתגלגל באבן דומם, כפי מה שחטא בחייו, ויש רשע שמתגלגל בצומח ויש שמתגלגל בבעלי חיים, כי ע"י עונם נמשל כבהמות נדמו, ובמעלה אחת הם עומדים ונדמים" (שער הגלגולים הקדמה כב).

3 בחתם סופר על התורה (סוף פרשת במדבר. ד, יח) פירש שהמאמר מדבר על הזמן שיגאלו ישראל מבין הגויים: "בשידוע תוחלתנו ותקותנו באחרית הימים נהי' נשמטים כעובר הנשמט מהרחם כן נהי' בצאתנו מארץ העמים ובהקשותם בלדתם אותנו מפשיטין את המתה הרשעים הנקראי' מת' ומלבישין את החי כי מוציאים מהם הקדושה וכל אשר להם יהי' לישראל סחרה ואתננה קדש לדי' והם יוצגו ערום כיום הולדתם".

4 כמבואר בשער הגלגולים (הקדמה מ) שיש ספר תורה למעלה בשמים שאותיותיו שונות מספר התורה שאצלנו. וראו עוד בענין ספר התורה שלמעלה בשמים בתחומין כךך כא.

5 ולפי הכרעה זו גם בשאר הבהמות שנוכרו באותה משנה שהן אינן נכנסות לדיר להתעשר קיימת סיבה בפני עצמה שאינה קשורה לגזירה השווה. ויכלאיים' יש בו פגם כיוון שרוח החיים שבבהמה זו נוצרה באיסור, ו'יוצא דופן' בא לעולם בעזרת פעולות של האדם, ולולא פעולות אלו יתכן שלא היה בר חיים, וכיוון שרוח החיים שביכלאיים' ו'יוצא דופן' לא באה אליהם ביצירה טהורה שכולה בידי שמים, קבעו חכמים שראוי לכתחילה שלא להכניסם לדיר להתעשר. ו'ב'טריפה' רוח החיים' שבה פגומה שכן שחיטה לא תתיר אותה באכילה לאדם, ומסתבר שלא מגולגלת בה נשמה של צדיק, ולכן אינה ראויה לקרבן. ורבים הקשו מדוע לא הביא הרמב"ם בהלכות איסורי מזבח (ב, ג) את הדרשות שמובאות בתלמוד לענין פסול 'טריפה', אלא כתב טעם משל עצמו. ולפי מה שהתבאר הרמב"ם פסק שמדברי רבי ישמעאל בן סתריאל מתבאר שסיבות הפסול של סוגים אלו אינן הדרשות שהוזכרו בתלמוד אלא הן סיבות אחרות.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"א)

Malmö, Sweden

מלמו, שוודיה

שבת, תנש"א

קטן שהתגייר – מחאתו לאחר שגדל

שאלה

אם קטן נתגייר, מה בדיוק פירוש העניין של מחאה לאחר שמתבגר?

תשובה

קטן שנתגייר, יכול למחות על גיורו כשיגדל¹, כל זמן שלא נהג בעצמו מנהג יהדות מרגע שגדל², ויש להודיעו שיכול למחות קודם שיגדל³, ואם לא הודיעהו – יכול למחות גם בגדלותו ברגע שיוודע לו⁴.

צורת המחאה – שיאמר שאין רצונו להיות גר, וחוזר לסורו⁵. או שנוהג כגוי מזמן קטנותו, עד יום או יומיים אחר גדלותו⁶. גם אם מחאתו היתה בזמן קטנותו – מחאתו מחאה אם כשמגדיל עומד במחאתו⁷. כשמוחה – הרי מחאתו מועילה לעשותו כגוי למפרע ולא רק מכאן ולהבא⁸. ובזמן שמגיירים את הקטן – אין חוששים שימחה כשיגדל, ועד שימחה – דיינין ליה כיהודי לכל דבר⁹.

ואע"פ שהשו"ע כתב שכל גר קטן יכול למחות משיגדל, כתבו האחרונים שדין זה – דווקא בגר שבא מעצמו להתגייר, אבל בגר קטן שנתגייר ביחד עם אחד מהוריו – אינו יכול למחות כשיגדל¹⁰.

ואם מתנהג באיסור וכגוי לגמרי – יש שכתבו שאפי' במקרה שאביו ואמו נתגיירו עמו – מחאתו מחאה¹¹.

¹ כתובות, דף י"א, ע"א. שו"ע יו"ד, סי' רס"ח, סעי' ז'.

² כתובות שם, שו"ע שם, סעי' ח'.

³ שו"ת אגרות משה יורה דעה, ח"א, סי' קס"ב.

⁴ שם, וביש"ש כתובות, פ"א, סי' ל"ה.

⁵ רש"י כתובות, דף י"א, ע"א, ד"ה יכולים למחות.

⁶ תוס' ישנים על הגליון, כתובות, דף י"א, ע"א.

⁷ ש"ך שו"ע יו"ד, סי' רס"ח, ס"ק י"ז.

⁸ שו"ת חת"ס, יו"ד, סי' רנ"ג, פת"ש יו"ד, סי' רס"ח, סק"ח.

⁹ שם. וכן כתב בשו"ת אגרות משה יורה דעה, חלק א', סי' קס"ב.

¹⁰ שו"ת חת"ס שם.

¹¹ שו"ת אחיעזר, חלק ג', סי' כ"ח.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה של:

נתנאל אילן בן שיינא ציפורה
רבקה רינה בת גרונה נתנה
ויקי ויקטוריה בת דייזי

ניר רפאל בן רחל ברכה
אסתר בת רחל
מאירה בת אסתר
אסתר מיכל בת גיטל

יאיר מנחם בן יהודית חנה
נתנאל בן שרה זהבה
יפה בת רחל יענטע
יהודית שרה בת רחל

בתוך שאר חולי עם ישראל

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן,

יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניציבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות.

בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון,

מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה,

כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

